

האדונים אורבך, אירמאי, בורלא, בלאו, הלקין, כהן, מלצר, סלושץ, עגנון, שפאן, פרץ — הצטדקו על היעדרם.

סדר-היום: נטיית השם, פרק א': הקמץ הגדול (המשך).

הא' טור-סיני: לסיכום הדיון של אתמול בסעיף ג' של ההצעה: היו שתי הצעות, הצעת הוועדה להשליט על המשקל קָטַל את דינו של משקל קָטַל עם יוצאים מן הכלל, והצעה שכנגד (של האדונים בן-נון וקוטשר), שביקשה להשליט כאן את הכלל של הקמץ הקיים ולהשאיר את היוצאים מן הכלל בתורת היתר ולא בבחינת חובה. השאלה היא, מה שולט בלשון, הכלל הדקדוקי או הנוהג. לפי הרגשתי קשה יותר להנהיג בלשון כלל מחייב, גם אם כלל זה יותר נוח מצד ההיגיון, מאשר לשנות מן הנוהג שבדיבור. אני חושב, שהנוהג שבדיבור הוא שמכריע, כי ימשיכו לומר פְּתַי וְכַלְלִי, ומוטב שיעשו זאת בהיתר משיעשו בלי היתר. לכן הדרגה הראשונה בדיוננו כאן היא לקרוא רשימה של מלים, ונחליט, איך יש לומר. השאלה הנוספת היא: כיצד ננהג במלים מחודשות, שאנחנו עומדים לקבוע לשימוש. אשר למלים, שהן שגורות בפי העם, עלינו לקבוע קודם, כיצד נוהגים לאמור, והיכן יש לשנות. הא' בן-חיים: יש עשרות מלים, שחלק מן האומה גורס בהן משקל קָטַל, וחלק משקל קָטַל.

הא' טור-סיני: אם יש מלה, שספק מה משקלה, בוודאי שהיא איננה כלולה בכלל שנקבע; אח"כ יהיה צורך לדון לחוד ולהכריע, אם מלים אלה הן יוצאות מן הכלל או לא. הא' בן-חיים קורא מתוך ספרו של פרופ' ילין ומוסיף עליהן גם מספרים אחרים:

אַנְךָ, אֶסֶר, יַעֲף, יִקְרַה, כִּתְבֵךְ, סִבְךָ, סִפְרֵךְ, סִתּוֹ, עֲנֵךְ, קָרְבֵךְ, שְׁלוֹ, שְׂרָדֵךְ, וְגוֹ, דְרָשׁ, זְמַן, כְּלָלֵךְ, כְּפָרֵךְ, סִדְן, סִגְן, סִבְךָ, פְּנָם, פְּסָקֵךְ, פְּרָטֵךְ, פְּרָטֵךְ, פְּשֵׁטֵךְ, פְּתָקֵךְ, פְּקָקֵךְ, צָלְבֵךְ, רִבְבֵךְ, שָׁבַבֵךְ, חֲשָׁשׁ, צָבֵתֵךְ, שְׁטָרֵךְ, אֶתְרֵךְ, שְׁבָחֵךְ, וְלֵדֵךְ, וְמֵן, כְּרָךְ —

המבטא הספרדי, שאינו מבחין בין פתח לקמץ, נהג במלים האלה, כאילו הן המלים דָּבַשׁ, סִבְךָ (יש גירסה סִבְךָ). אולי אזכיר את דברי רד"ק במכלול דף קמה ואילך, כדי להראות, שמסורת הספרדים לפתח התעלמה מן הקמץ הקיים במלים אלו.

הדרך של הוועדה הייתה לראות את העניין בכללותו. הרי גם מבטאנו ספרדי בתנועות, והשאלה של הקמץ המתקיים מרבה קשיים בבית-הספר. ראינו בעניין זה להעמיד את הכלל על הנטייה הכוללת במקרא, ובמקום שאין הכרע במקרא, הסתמכנו לפחות על מסורת מאוששת של ספרדים, שמבטאנו בתנועות הולך אחריהם. שאפנו אפוא להגיע למינימום של קמצים מתקיימים.

הא' טור-סיני: הקושי שבכלל ד' הוא קושי אחר. הבעיה היסודית שלפנינו היא: הכלל ההגיני או הנוהג בדיבור. נבקש מן הוועדה לקבוע קודם, מה ששייך למשקל זה, ומה שאינו שייך למשקל זה.

הא' מירסקי: המתנגדים להחלטת הוועדה סומכים על הלשון הנוהגת היום. דומני, שלשון ימינו אין כוחה יפה לשמש לנו סמך; דורנו אין בו ידיעה כדרך שהייתה למדקדקים בתקופת ההשכלה, ואין מסורת בלשוננו כדרך שהייתה לאבותינו בני הדורות הקודמים. וחסרון הידיעה וחסרון המסורת הם הטובעים את אופייה של לשון זמננו. היום הפה, שאין לו הרגל של נטיית הלשון, מטה את השמות באופן הנראה לו קל ביותר.

בעניין שני המשקלים פְּתַי — פְּתַי, הנה משקל פְּתַי יסודו במקרא, ואף על פי שהיה ידוע ומפורסם, מכל מקום לא נמנעו אנשי הדורות הקודמים להסב את הצורה למשקל פְּתַי, שראוה נוחה יותר. שינוי זה אינו תולדה של חסרון ידיעה, אלא הוא פרי של התפתחות שבטבע הלשון והסתגלות למשקל אחר.

לשון דורנו הוא הדבר הנידון, ואנו נשאלים, מה תהא צורתה, ואינו מן הראוי, שנביא ראייה מן הנידון על הדין, מן הלשון של הדור על הלשון שהוא ראוי לה. על כן יש לקבל את החלטת חברי הוועדה, שסמכו את דיגם על דרך גידולה של הלשון, כפי שביררה לעצמה. הא' בן-נון: קודם כול נוציא מכלל דיוגנו כאן את שלוש המלים כְּתָבִי, שְׁתִּירִי, פְּסָקִי, שעליהן יש הסכמה כללית. אינני יודע, אם הדורות הראשונים היו גם שליטים יותר בחוקי הלשון העברית מאשר היום, כדברי הא' מירסקי, ואם לא היו מושפעים מחוקי היידיש או של שפות אחרות. מיהו העם הפשוט שלנו כיום: אפשר להבחין בין שתי שכבות. יש פשוטי עם, שברצונם לקבל על עצמם את גזרות האקדמיה, אבל אין תפיסתם הלשונית מעמיקה כל כך כשל חברי האקדמיה; ויש פשוטי עם, שכל כללי הלשון מהם והלאה, ואלה לא יעשו להחלטותינו בכל החלטה שהיא.

הא' בן-חיים הביא אמש נימוק נוסף לביטול הקמץ של קָטַל, וחזר עליו הבוקר: ליד משקל קָטַל קיים משקל קָטַל באותם השמות עצמם (שָׁבַח — שִׁבַּח). אבל היא הנוטת. כלום לא די לנו בכך, שמשקלי קָטַל וקָטַל נפגשים בצורותיהם (קָטַלִּים, קָטַלִּי). עד שנבוא להוסיף עליהם גם משקל קָטַל? אין הכרח ללכד בנטייה אחת שני שמות שווים מבחינה אטימולוגית ושונים במשקל (כגון שָׁבַח — שִׁבַּח) — אדרבא, הגיוון עשוי אך להפרות את לשוננו; אולם יש הכרח להפריד זה מזה, ככל האפשר, שמות שונים (אם מיסודם או עקב התפתחות) בעלי משקל שונה: גָזַר אינו גִזַר, סָפַר אינו סִפַר, סָגַן אינו סִגָן, הִתְנַחֵם אינו נִחַם סתם הִתְנַחֵם ועוד. אנו מצוים אפוא להרחיק את קָטַל מן הסגוליים. דעת הרד"ק, כפי שהבינתי מתוך דברי הא' בן-חיים, היא שיש להטות קָטַל (או קָטַל) ע"פ הסגוליים, שהרי הוא מורה לגזור מן גָבַר — גִבְרוּ. ואין זה מחייב אותנו.

הא' בן-חיים שאל לאחוזי השמות בעלי הקמץ הקיים לעומת החולף. אמרתי אמש, שלא בדקנו, וקשה לבדוק דבר זה. משקל הפְעֵלָה ומשקל פְעֵלָה שכיחים מאוד בימינו ורצויים מאוד לחידושי מונחים, והוא הדין לגבי משקל קָטַל, כפי שהסברתי את כוונת המניחים על פיו; משום כך קשה לבדוק את אחוזי השמות במחנה זה ובמחנה האחר. אך לא מספר השמות קובע, אלא העובדה, שכך וכך כללים דרושים להבחנה. לגבי בית-הספר חשובה מאוד העקיבות, שהקמץ קיים במשקלים מסוימים וחולף במשקלים אחרים. והסדרת המצב הקיים תוך האחזקה מסוימת תהיה לברכה. לפיכך אין צורך בהבחנה השרירותית בין פָּפַר ובין נִיךְ או שָׂאָר. הפְלִית הקמץ הסמוך לאותיות י, א, שכשלעצמה איני מתנגד לה, מאחר שהיא נזהגת למעשה במידה מסוימת, אינה פשוטה כל כך. שהרי נמצא צְבֹאֵי, טְלֹאֵי, לִיד פְּלֹאֵי, פְּלֹאֵי; על כן מוטב להשאירה בתחומה המצומצם, ולא להעבירה גם למשקל קָטַל.

הא' שבטיאל: מן הראוי, לפי עניני דעתי, שהאקדמיה תקבע מסמרות לגבי חריגים המצויים אף במקרא ובטקסטים מנוקדים עתיקים, להכניסם למחיצתם של המשקלים הסדירים ולהחרם במערכת כללים אחידה. דבר זה יגדור פרצות וימנע חבלות בלשון; יסיר מכשולים ויתיר ספקות, שהלשון ודובריה נתקלים בהם. האקדמיה כמוסד עליון ללשון העברית כוחה יפה ומוסמכת היא לכך, ואין לחוש לעוררין.

לא רצוי, ואין מן הצורך, שתהיינה יותר מאפשרות אחת לנטיית שם מסוים, אף-על-פי שכל האפשרויות יש להן על מה לסמוך. ומשום כך אין מקום, לדעתי, לנטייה "בשתי דרכים" בשמות כגון דְרָשָׁה, חֲזָרָה וכו'.

והרי הערות לגופם של דברים, לענין הקמץ במשקלים קָטַל, קָטַלָה. הבעיה היא כאן, אם לקיים את הקמץ בכל השמות ללא יוצא מן הכלל, או לבטלו בכל השמות ולהניחו בשמות ששורשם ע"ו ובשמות של השורש שלהם היא א' או י'.

נוטה אני לקבל את דעתם של המציעים לבטל את הקמץ בנטייה, ומטעמים פשוטים:

(א) למשקל קָטַל יש רַע והוא משקל קָטַל, שהוא סגולי מיסודו. ואין בין משקל קָטַל למשקל קָטַל אלא הניקוד הדקדוקי ההיסטורי. ואילו בהגייה, הרי אין ביניהם ולא כלום. תהא נטיית הריבוי כנטיית הסגוליים, ונקיים את הקמץ בנטיית היחיד בלבד: פְּתַבִּי, פְּתַבִּי וכו'. ואילו בנטיית הריבוי נבטלנו כדין שמות סגוליים ונאמר: פְּתַבִּי, שְׁטוּת, פְּתַבִּיכם, שְׁטוּתֵיכם וכיו"ב.

(ב) נוח לה ללשון בביטול הברות פתוחות ולנקוט "לשון קלה", ולו יהא דבר זה אמור מטעמים פוניטיים בלבד.

(ג) מסורות יש בידי עדות (תימנים בייחוד), המבטלות קמצים אלו. ומסורות אלו יש להן בוודאי על מה לסמוך.

מאותם טעמים יש לבטל, לפענ"ד, גם את הקמץ בנטיית שמות שבמשקל קָטַל, כגון דְּרָשָׁה, סְבֵרָה וכיו"ב. גם ביחיד וגם בריבוי: דְּרָשְׁתִּי, דְּרָשְׁתִּיכם, סְבֵרְתֶם וכיו"ב — להוציא מכלל זה את השם גמרא.

בוודאי שיש לעשות סייג בביטול הקמץ לגבי שמות, שע' השורש שלהם היא י', ובשמות של' השורש שלהם היא א' או י', שכן לא ייתכן לומר שִׁירְתִּי, מן שִׁירָה, אף לא סִיגִי מן סִיג וכדומה.

ושמא יש צורך בקיום הקמץ במקום שיש לחוש לדור־משמעות, ויש צורך בהבחנה כגון: מן אָבֶר — אָבְרִי ולא אָבְרִי (שהיא מן אָבֶר), מן אָפֶר — אָפְרִי ולא אָפְרִי (שהיא מן אָפֶר), מן גֹּרֶר — גֹּרְרִי ולא גֹּרְרִי (שהיא מן גֹּרֶר), וכיוצא באלו. וכן רצוי קיומו של הקמץ בשמות משורשי ע"ע — והם מועטים — גַּבְבָּהּ, זָמַם, חֲשָׁשְׁתִּי, פְּלָלִי, סֶכֶךְ, הַסּוּפָה, סִכְכּוּתִיָּה — ולא סִכְכּוּתִיָּה. שכן קשה להגות שווא (ואפילו נע) באחת משתי אותיות דומות, אע"פ שיש כנגדם חֲקָקִי, צִלְלִי, רְבִבּוֹת וכו'. לבסוף, כיוון שמשקל זה מביא מהומה ומבוכה, דין הוא שלא נחדש שמות במשקל זה כל עיקר, ודיינו באותם שמות שנשתרשו בלשוננו, ואין בידנו לעקרם.

הא' קוטשר: אם אנו דנים מבחינה היסטורית, הרי הגישה צריכה להיות היסטורית גרידא. אבל מי שאומר: הגה יש לנו במקורות שְׁטַר, שְׁטַרְרִי ויש פְּתַבִּי, פְּתַבִּי וכו' אינו רשאי להכניס ברשימתו את תיבת סֶנֶן, אשר מבחינה היסטורית אינה שייכת למשקל קָטַל. אם אנחנו רוצים לפתור את בעיותינו על סמך הדקדוק ההיסטורי, עלינו להשתדל בכל מקרה למצוא את הצורה הלשונית בכתבי יד של המשנה, של הסידורים וכו'. שיטה מדעית דורשת, שאין מוציאים מסקנה הנוגעת לדקדוק ההיסטורי, אלא על סמך עבודה שיטתית. בדרך זו יש אף להחליט, איזה נוהג יכריע, של עדה זו או של עדה אחרת. כל זה אי אפשר להחליט על רגל אחת. אך יש דרך אחרת, לא היסטורית (דיאכרונית), והיא השואלת למנהג הקיים כיום בציבור (הסינכרונית). דעתי היא, שיש להעדיף דרך זו. ואיני מתכוון לציבור הרוצה לבעוט בהחלטות האקדמיה, אלא הכוונה לאותו ציבור המוכן לקבל את החלטות האקדמיה, אם לא תהיינה מסובכות ביותר. וגם דרך זו אי אפשר לבצע על רגל אחת. אני סבור, שהיום אי אפשר להצביע על ההצעה, אם המליאה סבורה כמוני, שלא שיקולים היסטוריים צריכים להכריע, כי אם המצב הנוהג בלשון, יהיה עלינו לערוך רשימה של אותם השמות מסוג זה המשמשים אף היום. הבעיה המכרעת היא לפי שיטה זו, בכמה מקרים נצטרך להכריח את דובר העברית לשנות ממנהגו. עלינו להעדיף, לפי הדרך הזאת, אותה צורה, שתחייב מינימום של שינויים במלים הנהוגות היום.

לדעתי, כאמור, צריך להחליט קודם כול, באיזה דרך נלך — הסינכרונית או הדיאכרונית. אם נלך בדרך הסינכרונית (מצב הלשון כיום), כפי שאני מקווה, יש לדחות החלטה, עד שתהיינה בדינו רשימות של מלים, שלפיהן נוכל לדעת, כמה מלים נצטרך לשנות לפי ההחלטה לקיים את הקמץ וכמה לפי ההחלטה לבטל את הקמץ.

הא' ריבלין : הא' בן-חיים קרא רשימת מלים כגון סַכְךָ, גִזְרֵי, פָּגַם, פָּסַק. מלים אלו רובן נמצאות ביידיש, שיש לה השפעה על צורתן. ביידיש ברבים אומרים פֿרֶטֶים, למשל, ואילו סמיכות לא הייתה להם. אילו הייתה להם סמיכות, היו בוודאי אומרים פֿרֶטֶי, והיו אומרים שְׂטְרֵי ולא שְׂטְרֵי — ואלה היו המדקדקים.

אגב, לילדים שלנו הכללים שלכם אינם נחוצים עוד. הילדים אומרים השטרות שלך, שלכם וכו'. אני תומך בהצעת הא' בן-גון וקוטשר.

הא' טור-סיני : גם אני רואה, שהיום לא נצליח להכריע בדבר. השאלה הזאת יצאה בדיוגנו עמוקה ומסובכת יותר ממה שהיה אפשר לראות בראייה הראשונה. יהיה צורך לערוך רשימת מלים ולברר, מהן המלים החיות, שיש להן השפעה על מלים אחרות, ומהן המלים, שאין מהן ריבוי וסמיכות בלשון החדשה. שָׂרְד, למשל, קיים רק בצורה של "בגדי-שרד". יש לקבוע, אם אנהנו מקבלים מלים כגון שבח בפתח או בקמץ. צריך לבקש מאותה ועדה או מוועדה אחרת, שתעבור עוד פעם על רשימה של מלים ותקבע, מהן המלים היכולות לקבוע הלכה, ומהן המלים היכולות לעמוד מחוץ לכלל.

הא' בן-גון מבקש להוסיף לרשימה שתיערך גם את המונחים המיוחדים.

הא' טור-סיני : אנהנו רוצים, שיתקבלו דברינו. ודברינו לא יתקבלו, אם לא נשים לב לעובדות הקיימות. אלו הם לא הספקות היחידים בלשוננו כיום. יש לנו אלפי מלים בלשון, שאינן עוד שימושיות. למשל שָׂרְד : רב סעדיה גאון פירש שָׂרְד — דבר מגוון, והכוונה בבגדי שרד לבגדי צבע. היום אין שימוש כזה, ואין צריך לשים לב לזה. יש להתחשב בלשון הקיימת כיום, ולא בקלות נעקור דברים, שנוהגים כבר בלשוננו. החלטנו, למשל, שהמלה נמל צורתה תהא נַמֵּל ולא נַמֵּל, והנה לא הצלחנו בזה. מידה מסוימת של חוסר הצלחה אפשר לסבול, אבל לא חוסר הצלחה לכל אורך החזית. אם יש מלה יָקַר, צריך להתחשב בכך, שכאן יש התנגשות במלים הדומות לה. אומרים פְּתָב, פְּתָבִי, אבל אל נא נשכח, שצורה זו של פְּתָבִי קיימת בלשון רק במובן זה של ספר. כשמשמשים בכתב לא במובן של סֵפֶר, אלא כשמדברים על צורות הכתב, לא תובן הכוונה, אם יאמרו פְּתָבִי הגויים. יש הוראה נוספת של פְּתָב, והכוונה היא לאוסף האותיות. הא' ייבין, למשל, כתב ספר על תולדות הכתב, על סוגי הכתב. ההכרעה כאן איננה קלה.

הא' בן-חיים : כדובר הוועדה עלי לומר, שנעשה לה כאן עוול. נאמר, שהחומר אינו מובא מוכן לפני החברים, בצורה שיהא להם אפשר להחליט היום. והוצע לדחות את ההכרעה, עד שיוגשו לפנייהם רשימות של מלים. שנים עשר חברי האקדמיה פעלו במשך שנים הרבה להכנת ההצעה הזאת. והם עיינו ודנו בכל מלה ומלה, השייכת לתחום הכלליים האלה. החומר, שהיה לפני החברים, ע"פ רוב הם עצמם הכינו, הוציאו אותו מספרי דקדוק ומילונים. וספרים אלה הלא פתוחים לפני הכול. אילו באנו לחבר רשימות של מלים לכלל, היינו צריכים לפצל, למשל, את מילוננו של אבן-שושן לפי משקלי השמות ולהדפיס בהרבה טפסים כדי להביאם לפני החברים. אין הוועדה ולא מזכירות הוועדה יכולות לעמוד בדרישה כזאת. ההצעה הונחה על שולחן האקדמיה לפני 7 חודשים, ומי שיש לו לערער על הצעה מהצעות הוועדה, לא יקשה ממנו למצוא את כל החומר הדרוש, גם אם הוא לא נכלל בדוגמאות של הוועדה. כיו"ר הוועדה עלי לומר, שבמשך כל הקיץ לא הזמנתי את הוועדה, הואיל ואי אפשר לנו להמשיך בדיונים על פרקים נוספים בדקדוק בלא שנדע, מהי עמדתה ורצונה של המליאה בעניינים, שהובאו לדיון עכשיו. לפיכך אני מבקש, שלא תידחה ההחלטה.

הא' טור-סיני : מן הצד הפדגוגי נעשה אולי עוול לוועדה, אלא שחברי הוועדה לא הסבירו לנו את הדברים די הצורך. ואנו מצדנו לא התכוננו לדיון בכעיה הזאת, כמו שהיה צריך, כי חשבנו, שהבעיה ידועה לפנינו. ולא כן. אנו מודים לוועדה על כל מה שעשתה.

ואשר לכך, שקשה לוועדה לדון בדברים נוספים לפני שיובא הדבר הזה להצבעה, יש לומר, שאנו לא ראינו את כל החומר ולא נוכל לתת הדרכה, אם לא יהיה כל החומר לפנינו. כאן יש רק בקשה, שהדוגמאות ייבדקו עוד הפעם. זו עבודת הכנה, שגם המזכירות יכולה לעשות אותה. אנו מודים לוועדה על כל עבודתה ועל כל מה שעשתה.

הא' שירמן: לא הייתי יכול להחליט על רגל אחת בדבר, שהוועדה עסקה בו שנים רבות. יכול להיות, שלוועדה היו נימוקים רבים שלא הובאו כאן, ואנו עושים לה עוול, כשאנו באים להחליט בדבר. אבל בכל אופן, נראה לי, שההצעה של הא' בן-גון היא הצעה ברורה ופשוטה. ואני מודה, שאוני איננה סובלת מן הצליל של פגמי.

הא' בן-גון: כדי להוציא כל חשד מלב הנוגעים בדבר, אציע, שיירשם בניכרון הדברים, כי כולנו מכירים תודה לוועדה על העבודה הרבה והמצוינת, שהשקיעה כאן, כי אלמלא כן לא היו הדברים מתבררים, כמו שהתבררו כאן בדיון. בדבריי לא באתי ח"ו להאשים את הוועדה בחיפזון, אלא הבעתי השקפה מנוגדת לזו של הוועדה.

חברי המליאה מודים לוועדה על עבודתה.

הא' קוטשר: בדבריי לא התכוונתי, חלילה, לעבודת הוועדה. הוועדה עשתה בלי ספק יותר משבאופן נורמלי יכלה לעשות. אני רציני לומר, שאם מכניסים בוויכוח את הצד ההיסטורי, צריך לתת אותו בשלמותו. במקרה של הדוגמה שטר, למשל, זכרתי שתי דוגמאות, שלא הובאו כאן, הסותרות את טענת הוועדה. בעיקר התכוונתי להכנה של רשימת מלים, המשמשות היום, לאור ההצעה שצמחה רק אמש.

הא' טור-סיני: מי בעד הצעתי, שלא להחליט מיד, אלא להכריע רק בישיבה הבאה?

בעד דחיית ההחלטה בסעיף ג' לישיבה הבאה הצביעו 8; בעד החלטה היום — 6.

הוחלט לדחות את ההחלטה בסעיף ג' לישיבה הבאה.

הא' טור-סיני: לסעיף ד' — שמעתי דעה, שיש כאן שאלה עקרונית ויש לדון בסעיף באופן מיוחד; ודעה אחרת, האומרת, שההכרעה בסעיף זה תלויה בהכרעה בסעיף ג' ולכן מעשי יותר יהיה לדלג לפי שעה על סעיף ד'.

הא' קוטשר: גם לסעיף זה נבקש הכנת רשימה מעין זו, שביקשנו בסעיף ג'.

הא' בן-חיים: ייתכן, שהחברים ישנו את ההחלטותיהם בסעיף ג', לאחר שישמעו את סעיף ד', ואני מציע, שאם לא תהיה כאן החלטה מיד, נדחה את ההחלטה בסעיף ד' לישיבה הבאה. וזה לשון כלל ד':

במשקל קְטֹלָה מתקיים הקמץ בהברה פתוחה בשמות, שע' השורש שלהם היא י, ובשמות, של' השורש שלהם היא א' או י, כגון עִירָה, עִירָת־י, עִירָת־נו; מְחָאָה, מְחָאָת־ו; לְטָאָה, לְטָאָת־ם; בְּדִיָּה, בְּדִיָּת־י, בְּדִיָּת־י; מְנִיָּה, מְנִיָּת־י, מְנִיָּת־ו. וכן מתקיים הקמץ בשמות גְּמָרָה, תְּעֵלָה — גְּמָרָת־ו, תְּעֵלָת־ו.

השמות הבאים נוטים בשתי דרכים, בקיום הקמץ או בביטולו: דְּרָשָׁה, תְּוֹרָה, סְבָרָה, פְּשָׁרָה — דְּרָשָׁת־ו, תְּוֹרָת־ו, סְבָרָת־ו, פְּשָׁרָת־ו. וגם דְּרָשָׁת־ו, תְּוֹרָת־ו, סְבָרָת־ו, פְּשָׁרָת־ו.

נטיית משקל קְטֹלָה היא בדרך כלל בביטול הקמץ: (1) בחירק תחת פ' השורש: נְדָבָה — נְדָבָת־ו, נְקָמָה — נְקָמַת־ו, קְלָלָה — קְלָלַת־ו, דְּרָשָׁה — דְּרָשָׁת־ו, גַּם דְּרָשָׁת־ו. כך גם צְוָחָה — צְוָחַת־ו, יְוָעָה — יְוָעַת־ו, וכיוצא מן הכלל גם השם בפ' גרונית: הֶלְכָה — הֶלְכַת־ו.

(2) בפתח תחת פ' השורש, כשפ' השורש או ע' השורש הן גרוניות: אֲדָמָה — אֲדָמַת־ו,

הַדְרָה - הַדְרָת, חֲכָמָה - חֲכָמַת, עֲנוּה - עֲנוּת, שְׁאָה - שְׁאָנַת, נְהַמָּה - נְהַמַּת, רְחֵבָה - רְחֵבַת, גְּעָרָה - גְּעָרַת וכו'. גם השם רְחוּחַ נוטה בפתח רוחת. (3) השמות אֲנָקָה, חֲרָדָה, חֲרָטָה, חֲזָקָה, חֲזָרָה, עֲגָלָה נוטים בסגול: אֲנָקַת, חֲרָטַת, וכו' (חֲזָרָה חֲזָרַת וגם חֲזָרַת). (4) השמות עֲשָׂרָה, עֲקָרָה, עֲצָרָה, עֲטָרָה, עֲתָרָה, עֲלָטָה, עֲדָשָׁה נוטים כסגוליים עֲשָׂרַת, עֲטָרַת, עֲצָרַת, עֲטָרַת. השם יְבֵמָה, יְבֵמַת, יְבֵמַתוּ בחירק. וכן ראוי לנהוג בשם עֲזָרָה, עֲזָרַת, עֲזָרַתוּ כמסורת התימנית (המסורת הספרדית: עֲזָרַת; המסורת האשכנזית: עֲזָרַת).

הקשיים בסעיף זה רבים יותר מאשר בסעיף הקודם. גם כאן עמדנו לפני הכלל, שלפני א' י נוטים לשמור על הקמץ. הוועדה בדקה את כל המלים השקולות במשקל זה ומצאה בערך 150 מלים, שיותר ממחציתן מקראיות הן, והקמץ אינו מתקיים בהן; ואילו השאר, חלקן מספרות חז"ל וחלקן מחודשות. במחודשות נשתרש המנהג ללכת ע"פ המקרא, וגם ועד הלשון קבע, למשל, נטיית פִּצְצָה כנטיית נִדְבָה. במלים מלשון חז"ל מצויות שתי הדרכים - בביטול הקמץ כגון חֲזָקַת מן חֲזָקָה, הִלְכוֹת מן הִלְכָה, ומצד שני קיום הקמץ כגון חֲזָרַת מן חֲזָרָה, אגב, אזכיר דבר מעניין. בבדקי את המלה האחרונה בכ"י קויפמן, ראיתי שהיא נתונה שם בשתי דרכים: בכתיב וקרי. הכתיב הוא לעולם ביו"ד, חֲזִירָה, ואילו הנקדן הטיל קמץ תחת הו' וקיימו בנטייה. הוועדה ניסתה לקיים את שתי האפשרויות ולמצוא כלל לכך. תחילה סברה, שמא מתקיים הקמץ באותן המלים המביעות פעולה כגון חֲזָרָה, אבל נוכחה לדעת, שאין הדבר כן, שגם המלים המקראיות צַעֲקָה, זַעֲקָה, נִאֲקָה וכו"ב מביעות פעולה, ואין הקמץ מתקיים בהן.

שתי מלים מקראיות רשומות בדקדוקים כרגיל כשייכות למשקל זה, והן מקיימות את הקמץ, והן המלים: מערה, תעלה. מה שנוגע למערה ברור, שאין המ"ם שורשית, וע"כ אין המלה שקולה במשקל זה. ומה שנוגע לתעלה, אף כאן יש סוברים, שאין התי"ו שורשית, אבל אין תפקידנו להיכנס לדיון זה, אלא מוטב לציין, שהקמץ מתקיים בה. באופן זה מצאנו, שיש להטות את הכלל לצד המקרא, וכל המלים שמחוץ למקרא, חוץ מארבע, יטו בדרך זו בנקל. ובארבע המלים דרשה, חזרה, סברה, פשרה הוצעו שתי הדרכים.

הייתה עוד דרך לוועדה להציל את הקמץ בכמה צורות, כמו בשם עזרה על-ידי זה, שהייתה מבחינה בין המשמעות השונות של המלה, אולם הוועדה לא העזה להחליט בזה. הא' בן-נון: מוטב לדון באלה הזאת עכשיו, אעפ"י שנראתה קשה בתחילה. אינני רואה בה סתירה רצינית בין "גישת הא' בן-חיים" לבין "גישת האופוזיציה". מסכים אני להנחה העקרונית של הא' בן-חיים, שמשקל קִטְלָה ייראה כנקבה של משקל קִטְל. אך צריך לקבוע כאן מספר שמות, שנטייתן תהא על דרך קִטְל, בקיומו של הקמץ. ובכך אין חילוקי דעות מעמיקים. יהיו כאן, לדעתי, בערך שמונה שמות, שיבואו בקיום הקמץ. כיצד יסביר זאת המורה או מחבר ספר הדקדוק, אין זה מענייננו. הוא יוכל לתלותם במשקל קִטְל (לעומת קִטְל). עפ"י שיטתי אינני מתנגד גם לצורות כפולות, כל אימת שעלינו להתחשב בנהוג של עֲדוֹת מסוימות - ורק אז. והוועדה הביאה זאת בחשבון. אם אומרת עדה זו עֲזָרַת וזו עֲזָרַת, מוטב שנאשר את שתי הצורות כך.

הא' בן-חיים: אנחנו יודעים מסורות אלה ומתכוונים למרוד בהן. הא' ברגרין: גם אני חשבתי קודם, שכדאי לשים לב לקריאת העם במלים תלמודיות. אלא במשך הזמן ראיתי, שאי אפשר לקבוע היום כלל, שנטיית שמות שלאחר המקרא שונה מנטיית השמות המקראיים, ומוטב לנקוט ב מ ש ק ל זה את הדרך של נטיית המקרא. מספר השמות האלה במקרא מרובה ביותר, נטייתם שגורה בפי כול, ובקלות יתרגלו אליה בכל השמות.

דיברנו כאן קודם לכן על דרך עבודת האקדמיה, שאם לא נקל תמיד לצד הנוהג שבדיבור, לא יטה הציבור אוזן. אין זה ראוי לאקדמיה להיות מושפעת יותר מדיי מן הדיבור. יש להתעסק בבעיות בדרך אקדמית ולבחון את הדברים על פי ההתפתחות ההיסטורית שבתוך העברית, מסורות קריאה של העדות השונות, ואף מסורות שהונהגו ע"י ראשוני מדקדקינו שנתקבלו — לפרקים כנגד קריאת העם — ועוד. וכל החלטה שתוחלט שתקבל לאחר פרסומה הרשמי, ואין לחשוש להתנגדות מצד מי שהוא. הרי מעמד האקדמיה שונה תכלית שינוי ממעמד ועד הלשון.

הא' לייבל: עובדה שאין להכחישה היא, כי משקל קטלה בסמיכות במקרא הוא קטלת ובלשון חכמים קטלת. לא נוכל לבטל אחד משני הדרכים האלה, לא נוכל להפוך קטלת שבלשון חכמים לקטלת או קטלת — לקטלת. הסמיכות הזקת שבלשון חכמים מן התנ"ך היא באה, שכן נמצא שם "ובחזקתו". גם הסמיכות עזרת שבלשון חכמים תנ"כית היא, שכן מצאנו עזרת (פועלי און) במקביל לביית. ואף הלכות כסמיכות להלכות יסודה מקראי, לפי הכתיב הילכות, שתוקן בקרי להליכות.

האקדמיה לדיונה שלה חייבת לרשום לפנייה את הכלל ההיסטורי דווקא, ולא הסטרוקטורלי. הא' טור-סיני: אני מבקש מאלה, שמציעים הצעות שלא בדרך הוועדה, לתת לי את הצעותיהם בכתב.

הא' שבטיאל מציע למחוק בחלק א' של סעיף ד' מחאה: יש מחאה, והיא במשקל קטלה. הא' קראו: כשאני מהרהר, למה צלצל ניקוד המלים דרשת, סברת, פשרת וכדומה מוזר כל כך, אין לי אלא הסבר זה: הן נגזרות ממלים ארמיות, ובארמית הן לשון זכר. לפיכך, כשם שהוועדה מנקדת גמרה, גמרת, כך יש לנקד גם דרשת, סברת וכו'. אם אין זה מעשי ועממי לנמק את הניקוד הזה במוצא הארמי, יש פשוט למנות את המלים הבאות בחשבון כיוצאות מן הכלל. והוא הדין גם במלה כמו פשט בסעיף האחר — מקורה בארמית (גהרא גהרא ופשטיה). לפיכך יש לנקד פשטי.

הא' טור-סיני: יש מלים אחדות בצורת קטלה, הבאות מן הארמית, והפכנו אותן לצורת נקבה, למרות שהיו בצורות זכר, כמו עובדה. ויש רבים הנוהגים לכתוב אותן בה"א בסופן, ולא באל"ף.

חושב אני, שלא נוכל לקבוע כאן כלל, שלפיו נבדיל בין מלים מן התנ"ך ומלים שאינן מן התנ"ך. במלה עזרה נגיע לידי בעיה, האם התכוון כאן הנקדן לעזרה או לעזרה. בזה לא נדון. עזרת קיים בתנ"ך בצורה הבאה מן עזרה, ולא מן עזרה. אנחנו יכולים לסמוך על כך, שהמלים היום כבר קיימות, ואין ספק לגביהן. הבעיה היא לגבי השמות, שהציעה הוועדה. השמות נוטים בשתי דרכים. אבקש להצביע על הצעת הא' ברגרין לקבוע כלל אחיד. יש הצעה שנייה של הא' לייבל, המציע להבחין במוצא המלים. לדעתי לא רצוי לסמוך על ידיעת המשתמש ברשימה, שידע את מקום מוצא המלים.

הא' לייבל: אפשר להכין רשימה קונקרטיית.

הא' טור-סיני: יש הצעה למחוק את המלה מחאה (בשווא).

ה הצעה נתקבלה.

הא' בן-נון: אני מציע להעביר את המלים מן הפסקה הראשונה לראשונה ולהוסיף עליהן, כך שיהא כתוב בסופה: "וכן מתקיים הקמץ בשמות גמרה, תעלה, חרטה, קטטה, דרשה, חזרה, סברה, פשרה".

הא' זיידל: מדוע לא נתחיל בקטע השלישי ("נטיית משקל קטלה הוא בדרך כלל וכו'") ? הא' טור-סיני: זה עניין של ניסוח גרידא.

הא' מִדָּן: מערכת הכללים הזאת לא באה ללמד את המליאה כללים יסודיים בדקדוק. הכול יודעים, שהקמץ מתבטל בתנאים פֶּוֹנְטִיִּים יודעים. כאן באנו למנות את האופנים, שבהם הקמץ מתקיים. כדי להבהיר זאת באה כאן הפסקה על נטיית משקל קְטָלָה בכלל כתוספת בלבד.

הא' טוֹר־סִינִי: ההצעות העומדות לפנינו לגבי קטע 2 של סעיף ד' הן:
1) הצעת הוועדה.

2) הצעת הא' לייבל, וזה לשונה:

שמות במשקל קְטָלָה, כשהם באים מן המקרא, סמיכותם היא קְטָלָה; כשהם באים מלשון חכמים, סמיכותם היא קְטָלָה. את היוצאים מן הכלל המעטים בשני הגדרים יש לקבוע לחוד, בכל אופן לא לשנות לגבי שמות, שצורתם קבועה בהכרת הדור. במלים מתחדשות יש לקבוע קְטָלָה — קְטָלָה.

3) הצעת הא' בַּרְנוֹן: להוסיף לרשימת המלים שבחלק השני של הסעיף את המלים חרטה, קטטה, ושהשמות יטו בקיום הקמץ.

אשר להצעת הא' לייבל, שלפיה מלים תלמודיות לחוד ומקראיות לחוד, זה אמנם צריך להיות כלל, שידריך אותנו בהחלטתנו היום, אבל אי אפשר לומר, שזה יכול לשמש כלל לקהל, שאינו זוכר את המקורות. הגבלה זו אינה מעשית. הזכרנו את המלה עֲזָרָה. כלום היא נמצאת במקרא בצורת הסמיכות (כדעת הא' לייבל) או לא — זו בעיה.

בעד הצעת הא' לייבל הצביעו 3; נגדה — 12.

ה הצעה נ ד ח ת ה .

הא' מִלְמֵד: מה בענין המלים המחודשות?

הא' טוֹר־סִינִי: הדיון כרגע נוגע רק למלים דרשה, סברה, חזרה, פשרה. וההצעות הן: האחת — לקיים את הקמץ, והשנייה — להתיר שתי אפשרויות. הא' לייבל: ויש הצעה לבטל את כל היוצאים מן הכלל.

בעד הצעת הוועדה הצביעו 16; נגדה — 1.

ה הצעה נ ת ק ב ל ה .

הא' בַּרְנוֹן מוכן לבטל הצעתו, אבל מבקש להוסיף לרשימה גם את המלים חרטה, קטטה. הא' זיידל: גם סככה.

הא' בַּרְנוֹן: אין הכוונה למלים המחודשות.

הא' בַּן־חֵיִים: הוועדה יצאה מתוך ההנחה, שהמלים שאינן מן המקרא יש להן מסורות שונות, ולא רצינו להרבות ביוצאים מן הכלל. אשר לקטטה — שקלנו בדבר. ואם רִבְכָּת, דְּמַמַּת, מדוע לא קְטַטָּת? ואשר לחרטה — כלום לא דיינו בארבעה יוצאים מן הכלל? ולמה תהא חרטה שונה מן חרדה?

הא' טוֹר־סִינִי: היש מתנגדים לקביעת הוועדה, שצמצמה אפשרות זו רק לארבעה שמות? הא' שלי: יהיו נא עוד כמה יוצאים מן הכלל, ובוהו יקלו על הדובר.

הא' טוֹר־סִינִי מבקש למסור הצעה בכתב ליוצאים מן הכלל נוספים, אם יש כאלה, ובישיבה הבאה תיערך הצבעה על כך.

בחלק השלישי של סעיף ד' יש להוסיף ביאור למלה הֲדָרָה.

הא' מִלְמֵד: מדוע למלה חֲזָקָה לא יוסיפו עוד אפשרויות בסוגריים, כמו בחזרה?

הא' טוֹר־סִינִי: אם יש לך הצעה, הואל נא להביאה בכתב.

הא' לייבל: האם צריכה להיכתב עֲתָרָה בתי"ו.

הא' טוֹר־סִינִי: יש, כידוע, גם עֲטָרָה בטי"ת.

הא' לייבל : אני חושב שיוצרים מלים ללא צורך.

הא' טור-סיני : לא אנחנו יצרנו אותן, הן רשומות במילון. — אשר למלה עזרה, נכון שהמסורת האשכנזית היא עזרת, אבל אין ספק שאלה, שנהגו לומר עזרת, בלבלו את שני הדברים : עזרה ועזרה. יש כאן מקום לטעות, ואם אפשר להבחין בין שתי המלים, כדאי להבחין. אני בעד הבחנה.

הא' ברגרין : התימנים קוראים בעבודת יום כיפור עזרת כמו עצרת, הספרדים קוראים עזרת נשים בקיום הקמץ, וגם במחזורי פולין מנוקד עזרת נשים, אולם במשנה יש מן המאה השתים עשרה ועד היום אצל אשכנזים עזרת בסגול. קריאה זו ישנה נושנה, וכן מנוקד בניקוד בבלי עזרת (בחירק במקום סגול, כרגיל).

אע"פ שאנחנו מכשירים את כל הקריאות, בתור סטנדרד ראינו, שטוב להבחין בין עזרה — עזרת לעזרה — עזרת.

הא' לייבל : כך נצטרך לשנות גם עגלה — עגלת.

הא' טור-סיני : מה שקבוע בלשון המקרא, לא נתקן. כאן יש דוגמה, שאפשר להחליט עליה.

הא' ברגרין : מי שמציע גם כך וגם כך, אסור לו להתיר קריאה של שתי עדות ולאסור קריאה של עדה שלישית.

הא' טור-סיני : מי בעד קיום הצורה עזרת כצורה מותרת ?

בעד ההצעה הצביעו 12 ; נגדה — 4.

ה צ ו ר ה ע ז ר ת מ ו ת ר ת .

הא' ברגרין : אם מצביעים על הצורה עזרת ומשאירים אותה כאפשרות, אני מציע גם את הצורה עזרת הנתונה במסורת התימנית.

הא' טור-סיני : לו הגענו לסוף ההתפתחות בלשוננו, הייתי תומך בהצעה זו. למעשה כאן רק צעד לקראת איחוד לשוננו. התנגדתי לצורה עזרת, ואנו גותנים בהחלטתנו אפשרות לתיקון, שידעו להבחין בין עזרת לבין עזרת. כאן אנחנו מוכרחים לתת שתי אפשרויות. יש רבים התומכים בעזרת נשים, כי שמעו זאת כך, וכל אחד אוהב את הצורה, שהוא רגיל בה. מי בעד הוספת עזרת על עזרת ?

בעד ההצעה הצביעו 13 ; נגדה — 5.

ג ם ה צ ו ר ה ע ז ר ת נ ת ק ב ל ה .

הא' טור-סיני : מי בעד מתן היתר גם לעזרת ?

בעד ההצעה הצביעו 13.

ה ו ת ר ו ש ל ו ש ה צ ו ר ו ת :

ע ז ר ת , ע ז ר ת , ע ז ר ת .

הא' בן-נון : אציע את הניסוח בתיקון קל :

ראוי לקבל את הצורה עזרת, ומותרות גם הצורות עזרת, עזרת.

הא' טור-סיני : נצביע עתה על החלק הראשון של סעיף ד'.

ה ח ל ק ה ר א ש ו ן ש ל ס ע י ף ד ' או ש ר פ ה א ח ד .

הא' בן-חיים : לקראת המשך הדיון מבקש אני מן החברים, שיביאו את השגותיהם בכתב, והוועדה אולי תוכל להיפגש לפני הישיבה הבאה ותבדוק אותן.

אם בשעת ההגנה על הצעת הוועדה הרימותי את קולי, יותר מכפי שראוי במקום זה,